

УДК 378. 013

АДАМЕНКО О.О.

м. Миколаїв, Україна

В.З. СМАЛЬ – ЗАВІДУВАЧ КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ (1968–1987 рр.)

У статті аналізуються та характеризуються основні напрями діяльності кафедри педагогіки під керівництвом В.З.Смалья: науково-методична, організація науково-дослідної та самостійної роботи студентів, проведення педагогічної практики, виховна робота зі студентами.

Ключові слова: кафедра педагогіки, завідувач кафедри, самотійна робота, науково-дослідна робота.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кафедра педагогіки – це навчально-науковий підрозділ вищого навчального закладу, який визначає професійну компетентність і забезпечує психолого-педагогічну підготовку студентів. Кафедра педагогіки – це своєрідна “візитна картка” педагогічного ВНЗ.

Серед видатних вчених, педагогів, викладачів згадаємо ім'я Василя Захаровича Смалья, який протягом 20-ти років очолював кафедру педагогіки і був проректором з навчальної роботи, на той час, Київського державного педагогічного інституту ім. О.М. Горького. Як самостійний структурний підрозділ кафедру педагогіки створено в 1920 р. Провідними викладачами педагогічних дисциплін і завідуючими кафедрою були професори: С. Ананьїн, М. Грищенко, Г. Журахівський, С. Чавдаров, М. Даденков, С.Литвинов. У 1968 р. завідувачем кафедри обрано професора В. Смалья, який зробив вагомий внесок для того, щоб кафедра педагогіки сприяла підвищенню рівня професіоналізму майбутніх учителів.

Аналіз досліджень за проблемою. Окремі аспекти педагогічної діяльності Василя Захаровича Смалья розкрито в наукових дослідженнях таких учених: Н. Гупан [1], О. Любар [5], Н. Калениченко[12], В. Майбороди[6], М. Шкіля [12] та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. На кафедрі В. Смаль прийшов уже сформованим, досвідченим науковцем, педагогом і організатором. За його плечима – робота

на посаді директора школи, депутата районної ради депутатів трудящих, співробітника науково-дослідного інституту педагогіки УРСР.

Виконуючи обов'язки завідувача кафедри педагогіки, В. Смаль доклав чимало зусиль для того, щоб вона стала взірцем в організації наукової, методичної і навчально-виховної роботи у ВНЗ. Під його керівництвом на кафедрі створився творчий колектив викладачів-однодумців, зокрема, професори С. Литвинов, Д. Шелухін, доценти В. Андрущак, Я. Бурлака, І. Копачов. О. Кравченко, М. Рябухін та ін.

Мета статті. Аналізуючи основні документи кафедри: плани роботи, які охоплювали навчальну, науково-дослідну та методичну роботу, річні звіти інституту, звіти завідувача кафедри педагогіки, протоколи засідань кафедри, спробуємо у даній статті дати характеристику основних напрямів діяльності кафедри педагогіки під керівництвом В.Смалья і проаналізувати його власний внесок.

Високу оцінку педагогічної громадськості здобули наукові дослідження викладачів кафедри. Результатом наукової роботи кафедри було створення підручників, науково-методичної та навчальної літератури. Актуальні проблеми педагогіки, історії вітчизняної і зарубіжної педагогіки знайшли відображення у наукових роботах В.Смалья: монографія “Педагогічні ідеї Івана Франка”, “Народна освіта в Українській РСР” (англійською мовою у співавторстві із О.Дзевеверіним), “Педагогічна практика студентів” (разом із А.Бондарем), “Досвід політехнічного навчання і трудового виховання учнів у школах Чехословацької Соціалістичної Республіки, Польської Народної Республіки, Німецької Демократичної Республіки (1950–1960 рр.)”.

Усі члени кафедри вели власні наукові дослідження: І. Копачов досліджує питання виховання активної життєвої позиції школярів; М. Рябухін – виховання ставлення до праці в учнів восьмирічної школи; В. Андрущак – шляхи підвищення якості знань учнів; Я. Бурлака – методи навчання в загальноосвітній і вищій школі; О. Мороз – професійна орієнтація молодого вчителя; В. Левина – наукова організація педагогічної праці та ін. Це дає можливість зробити висновок, що кафедра педагогіки під керівництвом В. Смалья проводила широке коло наукових досліджень, що

охоплювали проблеми дидактики, теорії виховання, історії педагогіки та сучасні підходи до підготовки майбутнього вчителя [4, с. 91].

За повоєнні роки члени кафедри опублікували понад 500 праць з теорії та історії педагогіки, школознавства, педагогіки вищої школи. Серед опублікованих праць – 16 підручників і посібників для ВНЗ і шкіл, 38 монографій та брошур [3, с. 92].

Ще одним напрямом діяльності завідувача кафедри педагогіки було підвищення теоретичного і методичного рівня викладання педагогічних дисциплін. На кафедрі було підготовлено і обговорено тексти лекцій, розроблено і доведено до відома студентів плани і систему вивчення курсів “Педагогіки” та “Історії педагогіки”, вдосконалено плани семінарських занять, до яких включено теми проблемного характеру.

У 1971 р. за ініціативою В. Смалья експериментально введено курс “Вступ до спеціальності”. Цей курс сприяв кращому засвоєнню студентами першого курсу матеріалу про вчителя і його основні функції, про предмет і завдання педагогіки, про систему виховання і освіти в СРСР. До змісту курсу ввели лекції, що ознайомлювали студентів із системою роботи у ВНЗ і його структурою, характеристиками і завданнями майбутньої педагогічної діяльності, формами організації навчальної, самостійної та науково-дослідної роботи студентів, ознайомлення з правами і обов’язками студентів. Курс сприяв підвищенню якості підготовки спеціалістів, забезпечував високий рівень організації навчально-виховного процесу, підвищував рівень професійної педагогічної спрямованості студентів [11, арк. 26].

Ще одним напрямом діяльності кафедри педагогіки під керівництвом В. Смалья була організація науково-дослідної роботи студентів. Її виконання в рамках спеціальності сприяло поглибленню і закріпленню теоретичних знань, розвитку відчуття наукової об’єктивності, забезпечувало реальну можливість озброєння дослідницькими навичками, розвивало у студентів творче мислення, наукову інтуїцію, вміння висувати гіпотезу, будувати докази, аналізувати дані, ставити проблему і робити висновки. В процесі виконання наукової роботи студенти оволодівали загальною методикою дослідження в контексті їх спеціальності, технікою проведення і

обчислення даних експерименту і, нарешті, виконання дослідження з доведенням роботи до остаточних результатів і формулювання висновків [2, арк. 17].

Науково-дослідна робота, на думку В.Смалья, повинна мати неперервний зв'язок із навчально-виховним процесом у ВНЗ. Дана робота складалася з трьох основних напрямів, які в комплексі формували науково-дослідницьку складову підготовки майбутніх учителів.

Перший напрям – це навчально-дослідна робота, включена безпосередньо в навчальний процес. Вона передбачала вивчення теоретико-методологічних основ науково-дослідної діяльності через змістовний матеріал усіх педагогічних дисциплін, що читалися на кафедрі. До науково-дослідної роботи залучались найкращі студенти. Результати досліджень використовувалися на практичних і семінарських заняттях, що, в свою чергу, підвищувало науковий рівень практичних занять. Реферативні, курсові та дипломні роботи – це основні форми організації наукового пошуку студентів. Кожного року кафедра оновлювала зміст і завдання наукової тематики, що мала послідовний характер. Все це сприяло поступовому нарощуванню складності науково-дослідної роботи, більш детальному вивченню наукової проблеми, набуттю досвіду дослідницької діяльності.

Другий напрям – науково-дослідна робота, яка виконується у позанавчальний час, а саме участь студентів у наукових гуртках та проблемних групах. Найкращі роботи студентів, наукові статті друкувалися на сторінках наукових збірників інституту.

Третій напрям – організаційно-масові заходи: олімпіади з педагогіки, студентські наукові конференції, конкурси курсових робіт та інших творчих науково-дослідних робіт.

На початку 80-х рр. кафедра розпочала активну діяльність з упровадження науково-дослідної складової в підготовку майбутніх учителів. Результатом даної роботи було створення у 1980–1981 н.р. на базі Київського державного педагогічного інституту ім. О.М. Горького експериментальної групи педагогів-дослідників на педагогічному факультеті спеціальності “Педагогіка і психологія шкільна”. Уперше кафедрою педагогіки було розроблено лекційні курси з педагогічних дисциплін для студентів спеціальності “Педагог-дослідник”. Уже у той час В. Смаль розумів, що підготовка

майбутнього педагога неможлива без озброєння його основними методами наукового дослідження. Він бачив майбутнього вчителя не лише високоінтелектуальною особистістю, а необхідним вважав вміння поставити мету, сформулювати проблему, висунути гіпотезу, на основі оригінальних методів вивчити явище і проаналізувати отримані дані, об'єктивно співставити передбачувальні результати власного дослідження з тим, що вже зроблено в цій галузі науки іншими науковцями. Отже, основним компонентом педагогічної майстерності він вважав наявність дослідницьких, проєктивних і конструктивних умінь [9, арк. 20].

Для кращого здійснення теоретичної підготовки і удосконалення практичних умінь і навичок кафедра педагогіки спільно з кафедрою психології організували спеціальну асистентську практику для групи педагогів-дослідників; термін проходження практики – 6 тижнів. Експериментальними майданчиками для проведення асистентської практики педагогів-дослідників стали такі вищі навчальні заклади: Київський та Житомирський педагогічні інститути. Студенти за час практики склали індивідуальний план, вели щоденник, писали психолого-педагогічну характеристику академічної групи, проводили науково-дослідну і виховну роботу з студентами [9, арк. 25].

Така цілеспрямована і методично обґрунтована система науково-дослідної роботи на кафедрі педагогіки сприяла органічній єдності навчальних і позанавчальних форм наукової роботи студентів. Активне залучення студентів до різних форм науково-дослідної роботи суттєво вплинуло на покращення педагогічної підготовки майбутніх учителів.

Ще однією проблемою, яку піднімала кафедра педагогіки під керівництвом В. Смалья, була організація самостійної роботи студентів. Учений чітко усвідомлював, що у процесі навчання студентів-учителів найважливішим завданням є не тільки дати студентам якнайбільше інформації, а навчити їх самостійно здобувати знання, аналізувати власну педагогічну діяльність, ставити перед собою перспективні цілі і досягати їх. Досвідчений учитель – той, який все своє життя вчиться і вміє самостійно знайти і опрацювати необхідну інформацію.

Результатом плідної роботи членів кафедри педагогіки стало створення в 1973 р. програми спецкурсу “Основи організації самостійної роботи студентів”. Вона передбачала ознайомлення студентів з психолого-педагогічними особливостями вузівського навчального процесу, режимом і організацією навчальної діяльності студентів, методикою конспектування літературних джерел, підготовкою до семінарів та іспитів [8, арк.10].

Таким чином, систематична і правильно організована самостійна робота студентів стала дієвим засобом професійного розвитку майбутніх педагогів і забезпечувала якість професійної підготовки, а також індивідуально-творчий розвиток особистості майбутнього вчителя.

Педагогічна практика є обов’язковим елементом навчального процесу у педагогічному ВНЗ. Її підготовка і проведення стало провідним напрямом діяльності кафедри педагогіки під керівництвом В. Смалья. Педагогічна практика сприяє накопиченню майбутніми педагогами практичного досвіду і формуванню їхньої професійної кваліфікації та педагогічної майстерності. Її основні завдання: сформувані у студентів практичні уміння і навички, висвітлити перспективи подальшої педагогічної діяльності, розкрити систему професійно-педагогічних умінь, якими необхідно оволодіти в процесі практики, і тим самим підготувати їх до самостійної навчальної і виховної роботи в школі.

Але найголовнішим завданням, яке ставила перед собою кафедра педагогіки, було виховання майбутнього учителя. На засіданнях кафедри педагогіки В. Смаль ставив першочерговим завданням – виховання майбутнього педагога і підготовка його до педагогічної професії. Зокрема, він зазначав, що потрібно привити любов до педагогічної професії, а навчання слід розглядати як найважливіший виховний засіб. Саме широкий світогляд і високий науковий потенціал учителя стає значним фундаментом у його майбутній професійній діяльності. В.Смаль вимагав єдності педагогічної теорії і практики. На думку вченого, моральність повинна стати передумовою становлення гуманістичної спрямованості учителя, а досвід найкращих педагогів використовувати як приклад для виховання наступного покоління учителів. Саме тому В.Смаль величезного значення надавав глибокому ви-

вченню історії педагогіки, ознайомленню з першоджерелами. Твори І.Франка, К.Ушинського, А.Макаренка, В.Сухомлинського та інших повинні сприяти формуванню моральних якостей майбутніх педагогів. Учений вбачав виховання гуманістичного ставлення до учнів у прищепленні підростаючому поколінню почуття доброзичливості, справедливості та співпереживання; навчити майбутніх учителів бачити, в першу чергу, в дитині особистість. А це може здійснювати лише той учитель, який любить свою роботу, із добротою та чуйністю ставиться до оточуючих та відповідає за свої вчинки і постійно аналізує наслідки своєї діяльності [10, арк. 37].

Особлива увага приділялася вихованню у студентів любові до педагогічної професії. Активно впроваджувалася і здійснювалася система заходів із реалізації даного напрямку, побудована на засадах наступності й послідовності. Вона включала лекції і бесіди про вчителя і його покликання; відзначення пам'ятних педагогічних дат; зустрічі з досвідченими вчителями; читацькі конференції; диспути з актуальних педагогічних проблем; перегляд фільмів на педагогічні теми; огляд педагогічної преси; екскурсії по пам'ятним педагогічним місцям; зустрічі з вчителями-випускниками ВНЗ; масові виховні заходи, що проводилося за ініціативою Педагогічного клубу. Різні напрями, форми і методи здійснення виховної роботи серед студентів мали за мету створення єдиного виховного простору, що дозволить студентам розкрити власний потенціал і сприятиме ефективній майбутній педагогічній діяльності [3, арк. 1].

Підводячи підсумки своєї діяльності, В.Смаль як завідувач кафедри педагогіки, усвідомлював, що багато чого ще не зроблено. Перед кафедрою він ставив такі перспективи і завдання: підвищити теоретичний рівень викладання педагогічних дисциплін; більше уваги приділяти організації і проведенню педагогічної практики; ширше впроваджувати в навчальний процес технічні засоби навчання; активніше залучати викладачів і вчителів до наукового дослідження актуальних педагогічних проблем; створювати умови, що сприятимуть підготовці фахівців вищої кваліфікації [7, арк. 54].

Висновки. Аналіз діяльності В.Смалья на посаді завідувача кафедри педагогіки КДПІ ім. О.М. Горького дає підстави зробити висновок, що кафедра була одним із провідних

центрів науково-дослідної роботи у ВНЗ і досягла ефективних результатів у таких напрямках: видання науково-методичної літератури; наукові дослідження членів кафедри в галузі актуальних проблем педагогіки, історії педагогіки та педагогіки вищої школи; підвищення теоретичного і методичного рівня був важливим напрямком діяльності В. Смалья, він визначав рух кафедри у напрямку зростання її науково-методичного потенціалу. Введення нових експериментальних курсів “Вступ до спеціальності”, “Школознавство” та “Основи організації самостійної роботи студентів” підтверджує висновок про те, що керівник кафедри педагогіки постійно знаходився в пошуках нових шляхів і резервів підвищення теоретичного рівня майбутніх педагогів. Підготовці до практичної діяльності сприяла правильно організована і побудована на принципах систематичності, послідовності і доступності, педагогічна практика студентів. Ще однією складовою є науково-дослідницька робота, яка стала основою організації і здійснення педагогічної діяльності на наукових засадах і стимулювала кожного педагога до індивідуального, наукового і творчого пошуку ефективних шляхів реалізації навчально-виховного процесу. І завершальним етапом формування майбутнього педагога є його виховання. У цьому напрямку кафедра організувала різні за змістом і методами реалізації виховні заходи, що сприяли вихованню якостей справжнього педагога – гуманізму і любові до педагогічної професії.

Найкращі здобутки і досягнення кафедри педагогіки під керівництвом В.З. Смалья повинні стати прикладом для наслідування і впровадження найкращих результатів, а це можливо за тісної і взаємної діяльності всіх осередків педагогічної підготовки майбутніх педагогів, а саме: науково-дослідних інститутів, інститутів підвищення кваліфікації вчителів, кафедр педагогіки ВНЗ країни і за її кордоном.

Література:

1. Гулан Н. М. Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аспект): Дис. на здобуття наукового ступеня доктора пед. наук: 13.00.01; – Захищена 30.11.01. – Київ., 2001. – 487 с.
2. Звіт з навчально-методичної і виховної роботи КПІ ім. О.М.Горького за 1973/74 н. р. – Держ. архів м. Києва, ф. Р. – 346, оп. 4, спр. 204, 37 арк.
3. Звіт з навчально-методичної та політико-виховної роботи КПІ ім. О.М.Горького за 1974/75 н.р. – Держ. архів м. Києва, ф. Р. – 346, оп. 10, спр. 119, 21 арк.

4. Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького. Історичний нарис / [за ред. М.І. Шкіля]. – К.: Радянська школа, 1981. – 375 с.
5. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. – К.: Знання, 2006.–447 с.
6. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917 – 1985 рр.) / В. К. Майборода. – К.: Либідь, 1992. – 196 с.
7. Особова справа. Смаль Василь Захарович, кандидат педагогічних наук, професор. – Держ. архів м. Києва, ф. Р. – 346, оп. 5, спр. 543, 76 арк.
8. План і звіт з навчально-методичної і виховної роботи КПІ ім. О.М.Горького за 1973/74 н. р. – Держ. архів м. Києва, ф. Р. – 346, оп. 4, спр. 181, 29 арк.
9. Протоколи № 1–20 засідань кафедри педагогіки за 1980/1981 н.р. – Держ. архів м. Києва, ф. Р. – 346, оп. 10, спр. 1130, 70 арк.
10. Протоколи № 1–20 засідань кафедри педагогіки за 1983/1984 н.р. – Держ. архів м. Києва, ф. Р. – 346, оп. 10, спр. 1722, 80 арк.
11. Річний звіт КПІ ім. О.М.Горького за 1972/73 н.р. Ф. № 166, оп. 15, спр. 8364, 95 арк.
12. Шкіль М. І. Трудівник педагогічної ниви / М. І. Шкіль, Н. П. Каленіченко // Радянська школа. – 1956. – № 4. – С. 94.

О.О.АДАМЕНКО

**В.З. СМАЛЬ – ЗАВЕДУЮЩИЙ КАФЕДРОЙ
ПЕДАГОГИКИ (1968–1987 рр.)**

В статье анализируются и характеризуются основные направления деятельности кафедры педагогики под руководством В.З. Смаля: научно-методическая, организация научно-исследовательской и самостоятельной работы студентов, проведение педагогической практики, воспитательная работа со студентами.

Ключевые слова: кафедра педагогики, заведующий кафедрой, самостоятельная работа, научно-исследовательская работа.

О.О. АДАМЕНКО

V.Z. SMAL – THE HEAD OF THE CHAIR OF THE PEDAGOGY

In the article analyze and characterize the main directions of pedagogical chair's activities under the guidance of V.Z. Smal: scientific-methodological activity, individual work of students, having pedagogical practice, up-bringing work with students.

Keywords: the chair of pedagogy, the head of the chair, individual work, research and scientific work.